

Universiteit
Leiden
The Netherlands

In Alkmaar leeft de historie: het definitieve overzichtswerk over het beleg van Alkmaar

Fagel, R.P.

Citation

Fagel, R. P. (2024). In Alkmaar leeft de historie: het definitieve overzichtswerk over het beleg van Alkmaar. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 137(1), 90-92. doi:10.5117/TvG2024.1.008.FAGE

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4038310>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nieuwe Tijd

Harry de Raad, *Het beleg van Alkmaar. Opstand en oorlog in de stad en omgeving, 1566-1576* (Uitgeverij Verloren en Stichting Alkmaarse Historische publicaties; Alkmaar en Hilversum, 2023) 384 p., €25,00 ISBN 9789464550825

In Alkmaar leeft de historie. Het definitieve overzichtswerk over het Beleg van Alkmaar

De belegering van Alkmaar door de troepen van Fadrique de Toledo begon op 21 augustus 1573 en eindigde met de aftocht van dit leger op 8 oktober van hetzelfde jaar. Daarmee was dit beleg veel korter en minder intens dan het zeven maanden durende bloedige beleg van Haarlem of het tweede beleg van Leiden met zijn massale sterfte van de inwoners, respectievelijk vóór en na de gebeurtenissen in Alkmaar. Toch beschikt Alkmaar nu dankzij Harry de Raad over de meest volledige en up-to-date beschrijving van alle Nederlandse belegeringen, zoals de stad ook al een indrukwekkende tentoonstelling over het beleg heeft in het Stedelijk Museum, met de twee prachtige schilderijen van Pieter Adriaensz. Cluyt als pronkstukken. In Alkmaar leeft de historie!

De Raad beschrijft het feitelijke beleg in het zevende hoofdstuk van zijn omvangrijke studie, terwijl de resterende hoofdstukken zowel de voorgeschiedenis vanaf 1566 als de nawerking tot en met 1576 bespreken. Daarmee doet de ondertitel eigenlijk meer recht aan het boek dan de korte hoofdtitel. In al deze hoofdstukken vinden we heel veel nieuw materiaal over de geschiedenis van Alkmaar en omstreken. Het boek is gebaseerd op een jaloersmakende verzameling uitgegeven en onuitgegeven bronnen en er zijn als appendix zelfs een aantal Spaanse bronnen in vertaling opgenomen. Hulde daarvoor! Een enkele slordigheidsfout heb ik daarbij wel kunnen vinden. Hoewel kroniekschrijver Pedro Cornejo in de inleiding

als geestelijke wordt omschreven, is hij in de vertaling ineens een soldaat geworden (p. 343). Hij noemde zich in het boek eigenlijk drs. (*licenciado*).

Heel verheugend is het dat de beschrijving van de relatief onbekende kroniekschrijver Antonio Trillo is opgenomen. Trillo's werk heeft nog veel interessants te bieden over andere plaatsen en onderwerpen. Er had zelfs nog een onbekendere kroniekschrijver over Alkmaar toegevoegd kunnen worden: Juan de Arquellada, die bovendien zelf gewond raakte bij Alkmaar. Hij werd getroffen door een kogel terwijl zijn beste kameraad naast hem de kogelregen niet overleefde. Juan bleef voor bijna dood achter en kon gedurende een half uur niet spreken, zijn hele lichaam getormenteerd door die kogel (Juan de Arquellada, *Sumario de prohezas y casos de guerra*, ed. Enrique Toral y Peñaranda (Diputación Provincial de Jaén, 1999)).

Die bronnenrijkdom betekent niet dat we alle ontwikkelingen nu goed kunnen duiden. Natuurlijk heeft het protestantisme een rol gespeeld, maar tot op welke hoogte? De Raad laat weten vanaf de jaren vijftig in Alkmaar 'veel aanhangers te vinden van het calvinisme' (p. 28), maar ook dat de gereformeerde gemeente in 1576 slechts 160 belijdende leden telde, met daarnaast nog een onbekend aantal liefhebbers (p. 268). In 1566 telde de stad tussen de acht- en negenduizend inwoners. Behalve een groep doopsgezinden moet er dus ook een zeer aanzienlijk deel katholieken in de stad hebben gewoond. Die verloren

gedurende dit decennium al hun kloosters en kerkelijke bezittingen en mochten vanaf 1573 geen erediens ten meer organiseren. Wanneer de auteur Alkmaar in 1576 afschildert als ‘vol vertrouwen over de toekomst’ (p. 275) gold dat dus wellicht niet voor iedereen.

Het protestantisme en de bestrijding daarvan zorgden in ieder geval voor veel onrust in de Nederlanden en zo ook in Alkmaar, zoals uitgebreid in het boek aan de orde komt. Het grootste probleem was echter de inkwartiering van soldaten en de nieuwe belastingen. Het stadsbestuur zou in deze jaren altijd proberen de overlast en de kosten van de inkwartiering van zowel regeringstroepen als geuzen zoveel mogelijk te beperken. De Raad toont met gevoel voor detail vele voorbeelden van het gruwelijke geweld dat er van beide kanten in deze jaren is gepleegd, zowel door de regeringstroepen als door de geuzen die alle Nederlandse kustgebieden met hun plunderingen bedreigden. Alkmaar zal ook voor het eerst aan de kant van de opstand komen door een militaire inname. Onder dreiging van een oprukkend geuzenleger heeft het stadsbestuur waarschijnlijk besloten om de poort te openen. Het zeer ongedisciplineerde leger zou vervolgens burgerhuizen hebben geplunderd, maar richtte zich vooral op de kerkelijke goederen en de geestelijken in de stad. Monniken werden gemarteld en opgehangen. We lezen het allemaal in dit boek. Er is zelden in een Nederlands geschiedenisboek zoveel aandacht geweest voor het onrechtmatige geweld van de geuzen.

In juli 1573 groeide na de inname van Haarlem door het regeringsleger het directe gevaar voor Alkmaar. Toch weigerde het stadsbestuur opnieuw geuzentropen in te kwartieren. Zowel regimenten geuzen als een voorhoede van het regeringsleger trokken op naar de stad. Binnen Alkmaar bestond op dat moment grote onenigheid over de te

volgen politiek en vele inwoners sloegen op de vlucht. Uiteindelijk wisten aanhangers van de geuzen – of de geuzen zelf – een stadspoort open te breken. De stad stond nu opnieuw aan de kant van de opstand.

In zijn uitgebreide analyse van het Spaanse leger heeft de auteur ‘Spaanse’ tussen aanhalingstekens geplaatst omdat het regeringsleger in 1573 feitelijk maar voor minder dan 14 procent uit Spanjaarden bestond. De meeste soldaten kwamen uit Duitsland of de Nederlanden. Maar in het hoofdstuk over het beleg zijn de aanhalingstekens weg en wordt de strijd gevoerd tegen de Spanjaarden. In dit centrale hoofdstuk vinden we 78 keer de term Spanjaarden, waarbij meestal niet duidelijk is of het alleen over echte Spanjaarden gaat, gevolgd door Spaanse soldaten (13 keer), Spaanse zijde (11 keer), Spaanse leger, Spaans legerkamp (ieder 6) en Spaanse troepen (5) en nog een heleboel andere combinaties met Spaans (36 keer). Het begrip Spaans staat in dit hoofdstuk voor iedereen die aan de kant van het regeringsleger staat, zoals blijkt uit een enkel voorbeeld: ‘Drie Spaanse vaandeldragers waaronder de Milanees Pompeo Especiario’ (p. 202) en de Spaanse gouverneur Liques (was een Nederlandse baron, p. 220). Later vinden we zelfs soldaten uit het Spaanse leger op schaatsen (p. 256). Dat kunnen nooit Spanjaarden zijn geweest!

Wie het boek van kaft tot kaft aandachtig leest beseft dat dit ‘Spaans’ een hele brede betekenis heeft, maar voor wie dat niet doet lijkt het weer de aloude opstand van dappere Nederlanders tegen de wrede Spaanse bezetting. In het heetst van de strijd is de nuance verloren gegaan. Zo vinden we de begrippen vijand en vijandig alleen in verband met het regeringsleger. Dit vaderlandse vijandbeeld treffen we helaas ook aan in de laatste politiek correcte zin van het boek, die stelt dat ‘eendrachtig verzet veel kan bereiken, zelfs tegen een machtige vijand’ (p. 284). Die nogal

obligate uitsmijter doet echter geen recht aan dit enorm rijke boek, dat juist laat zien hoe verdeeld de bevolking was en hoe gewelddadig de strijd door beide kanten werd gevoerd. Daarnaast zijn er zoveel prachtige dramatische verhalen uit de archieven opgediept die steeds opnieuw aantonen hoe verschillend de beleving van de betrokkenen is geweest. Het

boek zit stampvol boeiende verhalen over bekende en tot op heden onbekend gebleven personages. Ik wens voor Leiden, Haarlem en zoveel andere steden een net zo mooi boek over hun geschiedenis tijdens de opstand als dat van Harry de Raad.

Raymond Fagel, Universiteit Leiden